

Олександр Миколайович Кутаєв,
директор Криворізької загальноосвітньої
школи-інтернату № 9,
м. Кривий Ріг, Україна

УДК 37.015.312:-056.45

Андрій Валерійович Чечель,
практичний психолог,
заступник директора з охорони прав
дитинства школа-інтернат № 9,
м. Кривий Ріг, Україна

ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ РЕПРОДУКТИВНОГО І ТВОРЧОГО У ВИХОВАННІ ОБДАРОВАНОЇ МОЛОДІ

В статті рассмотрені проблеми формування личности в процесі навчання і виховання. Виділені типи навчально-творчих завдань, аналізується співвідношення репродуктивного і творчого.

Ключеві слова: творческа людина, репродуктивна діяльність, творчий підхід, учень, навчання, навчально-творча задача.

The problems of identity formation in the process of training and education. The types of educational and creative tasks, analyzed the ratio of reproductive and creative.

Key words: creative person, reproductive activity, creativity, student, study, education, training and creative task.

З особистісних якостей учня доцільно виокремлювати та цілеспрямовано формувати творчі (креативні): здібність переносити знання й уміння у нові ситуації; здібність до формулювання гіпотез, конструювання версій, закономірностей як індивідуально, так і в комунікації з іншими людьми; уміння бачити знайоме в незнайомому та навпаки; здатність до дослідницької діяльності; винахідливість, творча уява й уявлення, фантазія.

Найважливішим для розвитку особистості є характер її навчальної діяльності, тому вчителю необхідно бути обізнаним із сутністю творчого процесу, шляхами та механізмами формування творчої особистості, головний з яких – творча задача. Творчість трактують як продуктивну людську діяльність, що здатна генерувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення. Виокремлюють рівні творчості за обсягом принципової новизни результату. У навчанні новизна продукту є суб'єктивною, відносною, значущою для самої людини-творця.

В. О. Моляко [2] під творчістю розуміє процес створення нового, зокрема для суб'єкта, тому творчість у тій чи іншій формі доступна кожній людині, у тому числі і школяреві, який засвоює нові знання та розв'язує нову, незнайому йому задачу. Творчість може вплітатися у репродуктивну діяльність, тоді продуктом творчості є вдосконалення. Важливо, що творчим може бути не лише результат діяльності, а й прийоми та операції, за допомогою яких вона здійснюється. В основі творчості – мотивація, що функціонує за типом «позитивного зворотного зв'язку»: творчий продукт лише поживляє процес. Оцінка продукту як творчого відбувається за соціальними критеріями: новизна, осмисленість, оригінальність тощо.

Творчість та діяльність знаходяться у діалектичній єдності. Вони є взаємопов'язаними та взаємообумовленими, тому що розвиток творчих здібностей можливий лише у діяльності, а розвиток та удосконалення діяльності може відбуватися лише через наявні у ній творчі компоненти.

З'ясуємо, в якому співвідношенні знаходиться репродуктивна та творча діяльність. В. М. Дружинін підгрунтя творчості вбачає у репродуктивній діяльності, у наслідуванні зразка. Щоб творити, необхідно шляхом наслідування засвоїти зразок активності людини-творця, вийти на новий рівень оволодіння культурою та самостійно спрямуватися далі. Водночас А. В. Хуторський зазначає, що творча діяльність учнів не передбачає у них попередніх вмінь діяльності за зразком. Навпаки, репродуктивна діяльність дітей, якщо вона попередньо засвоюється та закріплюється, негативно впливає на можливість творчості у наступному, створюючи в учнів шаблонні уявлення про освітні продукти. Репродуктивна діяльність може сприяти творчості лише у тому випадку, якщо за її допомогою засвоюються способи діяльності, а не зміст навчання.

Висловлені думки вважатимемо досить плідними у контексті нашого дослідження, оскільки вони демонструють один із шляхів формування особистісних якостей учня в навчальній діяльності. Ідея «зразка» необхідна для засвоєння способів діяльності. У нашому навчальному закладі з посиленою спортивною підготовкою навчається значна частина підлітків, які є сиротами, тому важливо забезпечувати становлення творчої особистості як у процесі аудиторного навчання, так і під час самопідготовки учнів.

Отже, основою будь-якої творчості є конкретні знання, уміння та навички. При вирішенні нових для суб'єкта проблем важливу роль відіграє репродуктивне мислення. У процесі «відкриття» важливі інтуїтивні узагальнення, а вже потім шлях до них. Процес самостійного пізнання навколишньої дійсності є результатом взаємодії репродуктивного та продуктивного (творчого) видів розумової діяльності. Аналізуючи важливу роль інтуїції у творчому акті, В. Г. Разумовський зазначає, що за здатністю інтуїтивно приймати правильні рішення стоять досвід і знання.

Д. Б. Богоявленська виокремлює прояви трьох якісно відмінних рівнів творчого процесу: стимульно-продуктивного; евристичного (суб'єктивно оцінюється учнем як «власний» спосіб); креативного (самостійно знайдена емпірична закономірність використовується не лише як прийом розв'язання, а виступає у якості нової проблеми).

Для ефективної реалізації творчої ситуації у навчально-виховному процесі доцільно дотримуватися наступної психолого-педагогічної структури творчої навчальної діяльності учнів:

1) бажання, зацікавленість, ентузіазм, потяг до формулювання проблеми, психологічна готовність до її вирішення;

2) наявність знань, умінь та навичок, необхідних для чіткого усвідомлення та формулювання творчого завдання;

3) зосередження зусиль та пошуки додаткової інформації для розв'язання завдання;

4) інкубація – підсвідомий аналіз і вибір, уявний відхід від вирішення проблем, переключення на інші види діяльності;

5) еврика (осаяння, інсайт);

6) перевірка (верифікація).

При плануванні творчої навчальної діяльності учитель має враховувати рівень розвитку учнів і прогнозувати вихід із творчих ситуацій для різних груп учнів, тобто передбачати надання диференційованої допомоги учням під час їх творчої навчальної діяльності. Іноді доцільно переносити вирішення завдання на наступний урок або додому з метою забезпечення інкубації.

Формування творчих якостей учнів здійснюється у процесі розв'язування творчих задач. Загальне уявлення про етапи процесу розв'язування задач як про складний та багатоплановий процес подає Л. М. Фрідман. Особливу увагу звертатимемо на класифікацію творчих задач для організації творчої навчальної діяльності, запропоновану В. А. Крутецьким (задачі з неформальною вимогою, із зайвими даними, задачі з декількома розв'язками, зі змінною умовою, задачі на доведення), і типи навчально-творчих задач, виділених В. І. Андрєєвим [1] та С. О. Сисоєвою [3]. Виокремлення творчої задачі як одиниці творчої діяльності дає можливість дослідити творчість учнів. Задачу вважатимемо *творчою*, якщо деяка із її підзадач є нерутинною, відкритою, пізнавальною.

На основі аналізу джерел можемо виокремити для *розв'язування творчих задач наступні етапи*: бачення задачі, самостійність у її пошуку та постановці; виділення відомих і невідомих даних, процесів; первинне моделювання їх якостей, встановлення основної складності задачі (аналіз умови); пошук невідомого в задачі (висунення гіпотез), що може потребувати довизначення умов, розгортання деяких понять, що стосуються даних задачі; виведення інших характеристик даних задачі, встановлення наявності в них властивостей, поданих у визначеннях, зближення даних і вимог задачі; пошук невідомого за допомогою більш визначених за змістом прийомів для підвищення рівня впевненості в собі, знаходження та використання подібної задачі, розподіл задачі на частини; пошук невідомого за допомогою прийомів менш визначених за змістом, узагальнення, конкретизація задачі, формулювання та розв'язування оберненої задачі; перевірка і аналіз гіпотез, виділення обґрунтувань гіпотез, аналіз переваг і недоліків гіпотез, розгляд причин некоректності гіпотез; виявлення схожості в ідеях та умовах, що залучаються.

В. І. Андрєєв вказує на багатоплановість застосування навчально-творчих задач у навчанні [1, 45]: для оволодіння новими знаннями про закони, теорії, принципи, методи, правила, засоби діяльності; розумовими і практичними уміннями; для актуалізації знань, умінь та їх контролю, з метою діагностики і розвитку творчих якостей особистості.

Отже, позитивно впливає на розвиток особистісних якостей продуктивне середовище пізнання, що створює комфортні умови творчої діяльності. Вчителю необхідно створювати таке середовище взаємодії інформаційного, пізнавального, психологічного

напрямок, щоб школярі могли зануритися в атмосферу творчості, пошуку нового. До сприятливих умов можуть належати і такі, коли діяльність учнів не регламентується, а її процес організується так, щоб він містив елементи творчості, які передбачають комбінування, порівняння, аналогізування, універсалізацію, випадкові видозміни. Важливо забезпечити можливість вільного вибору творчої спрямованості учнів, об'єктивність оцінювання досягнень школярів, підтримку нових ідей учня та виявлення довіри до здобутків кожного з учасників навчального процесу, застосовувати систему завдань, що потребують творчої переробки, узагальнення, вміння порівнювати, аналізувати відоме, експериментування, пошуку; організувати самостійну дослідницьку роботу.

Використані літературні джерела

1. *Андреев В. И.* Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности / В. И. Андреев. – Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1988. – 238 с.
2. *Моляко В. О.* Актуальні соціально-психологічні аспекти проблеми обдарованості / В. А. Моляко // Обдарована дитина. – 1998. – №№ 1 – 3.
3. *Сисоева С. О.* Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня / С. О. Сисоева. – К. : Поліграфкнига, 1996. – 406 с.

